

Schmidt Ildikó

A sikeres iskolai inklúzió tényezői (Gúti Erika)

L'HARMATTAN KIADÓ. BUDAPEST. 2023. 194 OLDAL

Könyv a sikeres iskolai inkluzív nevelésről

Schmidt Ildikó alkalmazott nyelvész (magyar mint idegen nyelv tanár), kutató és gyakorló pedagógus, aki egyszerre közelít tudományos alapossággal és a gyakorlat felől is egy olyan társadalmi jelenséghez, amely napjainkra nagyon is aktuálissá vált: menekült gyermekek magyarországi köznevelésbeli helyzetének a feltárásához. A könyv az alkalmazott nyelvészet területéhez sorolható, tehát feladatra irányuló kutatás a témája: hogyan oldjunk meg vagy javítsunk a nyelv segítségével egy olyan csoport helyzetén, akik a köznevelésben nehéz helyzetben vannak. Ehhez ad hasznos tippeket a szerző a kötetben.

A könyv 2023-ban jelent meg majdnem 20 évvel azután, hogy Zánkán 2004-ben a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület szervezésében megrendezték az időben első vagy második konferenciát a köznevelésben dolgozó, menekült gyermekeket oktató pedagógusok számára. Akkor ennek aktualitását a 2002-ben az oktatáspolitikai diskurzusban bekövetkező fordulat adta: a köznevelési törvényben a jogalkotó kiterjesztette a tankötelezettséget a bármilyen tartózkodási engedéllyel vagy tartózkodásra jogosító vízummal legalább 1 éve az országban tartózkodó, valamint a menekült státuszú gyermekekre is. 2004-ben pedig megjelent – az Európai Unióhoz való csatlakozás nyomán – *A külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelés-oktatása irányelvének kiadásáról* című miniszteri közlemény, amely a következő célkitűzéseket fogalmazta meg: interkulturális nevelés, multikulturális szemlélet kialakítása az iskolákban; az integráció elősegítése a magyar nyelv és kultúra megismertetésével, ezzel párhuzamosan a tanulók anyanyelvének és kultúrájának fejlesztésével; a magyar mint idegen nyelv „nívócsoportos” oktatása. Bár a jogszabályok előremutatóak voltak, és paradigmaváltást jeleztek, a gyakorlatban a valóság bizonyult döntőnek.

Ugyanis röviddel ezután, 2006-ban megjelent Feischmidt Margit és Nyíri Pál szerkesztésében a *Nem kívánt gyermekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban* című kötet. A könyvről a szociológus, oktatáskutató Imre Anna a következőket írta: „A cím azt az érzést kelti, hogy a hazai iskolákban tanuló külföldi országokból származó nem magyar anyanyelvű tanulókat talán nem tekintik kívánatosnak. A kötet átolvasása azonban inkább azt az érzést alakítja ki az olvasóban, hogy a külföldi diákokat legtöbbször sem kívánatosnak, sem nem-kívánatosnak nem tekintik, egyszerűen nincs helyük a hazai közoktatási intézményekben és oktatási gyakorlatban” (Imre 2006: 139).

Schmidt Ildikó ebben a könyvében a sikeres inklúzió bemutatását célozza meg. Egy afgán testvérpár iskolai pályafutásának nyomon követése során arra keresi a választ, hogy a magyar köznevelésben dolgozó pedagógusok számára milyen a sikeresen beilleszkedő tanuló. A kötet a nyelvtudásra, a nyelvi szintre vonatkozóan, a magyar állami gondoskodással kapcsolatban, valamint az oktatás-nevelés folyamatának a

szervezését illetően további kérdéseket fogalmaz meg. Schmidt Ildikónak nem ez az első könyve, de az első olyan monográfiája, amely az eddigi kutatásaiban szintézisnek tekinthető.

A könyv főszereplői, kulcsadatközlői tehát gyermekek, egy afgán származású, de Iránban született testvérpár. A testvérek a 2010-es évek második felében Magyarországon, Budapesten tanultak, oltalmazotti jogállásúak voltak. A téma jellegéből fakadóan a kutatás feltáró jellegű esettanulmány, amely Duff (2008), Numan–Bailey (2009), Stake (2005) és Yin (2014) által leírt teoretikus elveket követi. A bevezető fejezetet (10–18) követően a szerző a 2. fejezetben (19–38) a teljes teoretikus keretet felvázolja. Bemutatja az esettanulmányt mint kutatási szemléleti módot, az esettanulmány és az etnográfia közötti különbségeket, az esettanulmány-kutatás sajátosságait; a megalapozott elmélet leírását összekapcsolja az esettanulmány-kutatással; majd pedig a kutatási kerethez kapcsolódó kutatási módszerekkel és technikákkal, továbbá az adatelemzés elméleti keretével foglalkozik. Az összefoglalásban a különböző elméleteket hangolja össze, és bemutatja a teljes teoretikus keretet.

A kutatás hálója lépésről lépésre bontakozik ki. Az esettanulmány során felvett adatokat a szerző a megalapozott elmélet konstruktivista elemzési iránya alapján értelmezi (Charmaz 2006). Az analitikus értelmezési mező a kutatási alanyok interjúszövegeinek háromfázisú kódolásán keresztül alakult ki. A kialakított kódok tematikus narratív mintázattá rendeződtek, a teoretikus kódolás során kirajzolódó tematikus narratív mintázat úgynevezett cselekvési szekvenciákat (Elsbree 1982) adott (5. fejezet, 95–141): 1. elvándorlás és menekülés; 2. identitásépítés; 3. nyelvtudás; 4. iskolai beilleszkedés, diszkrimináció és érzelmi reakciók; 5. tanári mentálhigiéné; 6. az inklúzió sikerességének tényezői. Schmidt Ildikó rendkívül precízen vezeti végig az olvasót az egyes lépéseken.

A szerző a validitás mértékének növelésére a testvérpár iskolai közegében (osztályfőnökökkel, szaktanárokkal, MID-tanárral) és a gyerekek otthoni közegében (a szülőkkel és a szociális munkással) is interjút készített, a rehabilitáció biztosítására pedig kutatási protokollt dolgozott ki (*Melléklet* 192–194).

A könyv az interjúk szövegeit a 4. fejezetben nyelvileg is elemzi (64–96). A testvérpár nyelvi produkcióját az ECL-nyelvvizsga magyar nyelvi szintrendszerében azonosítja, illetve a testvérpár nyelvtudásra vonatkozó önértékelését hasonlítja a mért eredményekhez. A fejezetet a két gyermek köztes nyelvének megfigyeléséből levont következtetésekkel zárja. A pedagógusokkal készített interjúszövegek nyelvi szempontú elemzésére is sor kerül (113–115). Rámutat a tanárok által jónak és szépnek tartott beszéd nyelvhelyességi sajátosságaira, valamint arra, hogy a tanárok milyen szinthez kötik a jó nyelvtudást, amely szerintük a sikeres köznevelésbeli integrációhoz vezet (113–115). „E tekintetben ellentmondásos kép rajzolódott ki – írja Schmidt (143) –, ugyanis a nyelvi szintfelmérés és a tanárok nyelvtudás-percepciója között jelentős különbségek mutatkoznak.” Ennek okairól – ilyen például a Közép-európai Referenciakeret ismeretének a valószínűsíthető hiánya – és a kutatás eredményeiről a 6. fejezetben ír részletesen a szerző (142–150).

A kontextussal a 3. fejezetben foglalkozik (39–63) a kötet. A gyerekek és a szüleik oltalmazotti jogállásúak voltak az interjúk készítésekor, amely az európai uniós jogszabályok magyar jogba való implementálása miatti, a 2007. évi menedékjogról szóló LXXX. törvényben megjelenő új védelmi kategória. Oltalmazotti státuszú az a külföldi, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén súlyos sérelem érné – halálbüntetéssel fenyegetés, kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása, a polgári személy életének vagy testi épségének súlyos fenyegetettsége, amely nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktus során alkalmazott megkülönböztetés nélküli erőszak következménye –, és nem tudja, vagy az e veszélytől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni (Met. 12. §). Az oltalmazottat a menekülttel azonos jogok illetik meg, és azonos kötelezettségek terhelik, azzal az eltéréssel, hogy az oltalmazott külön jogszabályban meghatározott úti okmányra jogosult, és nem rendelkezik választójoggal (Met. 17. §).

A menekültügyre vonatkozó ágazati szabályozás négy korszaka, amelyeket Schmidt Ildikó a menedékjogi törvény módosításának a szakaszaihoz igazít (43–46), azt mutatják meg, hogyan szűkült a menekültek és az oltalmazottak számára ingyenesen biztosított magyar nyelvoktatási tér 2016-ra. Míg korábban a 2007. évi menedékjogról szóló LXXX. törvényben a nemzetközi védelmi státusszal rendelkezők számára a menekültügyi hatóság által kijelölt intézményben biztosított volt az ingyenes nyelvtanulás lehetősége, 2013-tól már csak menedékesek számára volt biztosítható, majd a 2013-as egyéni integrációs szerződésekben szereplő, a beilleszkedési támogatások igénybevételének feltételül előírt magyar nyelvi képzésen való részvétel, amelyhez szolgáltatót nem nevez meg a fenntartó, az integrációs szerződések megszüntetésével hatályukat veszti. A 698/2013. kormányhatározattal elfogadott *Migrációs stratégia* és az azon alapuló, az *Európai Unió által a 2014–2020 ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégia* nem valósult meg, a magyar nyelvi képzés biztosítása az ellátórendszerből kikerült, a feladatot civil szervezetek látják el. Ezt követően a szerző négy civil szervezet tevékenységét mutatja be olyan, interjúkon alapuló kutatásokon keresztül, amelyek a jogi környezet időben változó szakaszaihoz igazodnak (51–63).

A gyerekek alapvető joga a tanuláshoz vagy oktatáshoz való jog. Ahhoz, hogy a gyermek kognitív képességei fejlődjenek, és a világról a nyelv segítségével enciklopédikus tudásra tegyenek szert, elengedhetetlen ennek a jognak a biztosítása az egyenlőség elvét szem előtt tartva (egyenlő bánásmód, diszkriminációmentesség). Ez azt jelenti, hogy a külföldi tanulóktól nem tagadható meg, hogy az oktatásba bekapcsolódjanak, és az oktatásban tanulmányaik befejezéséig a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel vegyenek részt – ezt a jogot 2002-től kodifikálták. Schmidt Ildikó részletesen elemzi a külföldiek jelenlétére és a köznevelésben való részvételére vonatkozó, kutatása időintervallumát érintő jogszabályi háttérrel (47–51), majd a köznevelési törvénynek és a Nemzeti alaptantervnek (NAT) a tanulók értékelésére vonatkozó kritikáját fogalmazza meg. A NAT (2012, 10680) ugyanis egyetlen pontban tér ki (egy lábjegyzetben) a magyar mint idegen nyelv és a migráns tanulókkal kapcsolatos tanítási gyakorlat szabályozására, amelyből kiderül, hogy „a magyar mint idegen nyelv tantárgyi tartalmát – sajátos helyzete miatt – a kerettantervek külön szabályozzák”, az OFI honlapján közzétett kerettantervekben azonban nem szerepel a magyar mint idegen nyelv tantárgyra vonatkozó szabályozás; az alapfokú oktatás 1–4. és 5–8. évfolyam kerettanterveinek idegen nyelvi részében nem található utalás a magyar mint idegen nyelvre; továbbá a kerettantervek idegen nyelvi szintrendszere a magyar mint idegen nyelvre nem értelmezhető (49–50).

A terápiáról, a fejlesztésről a könyv utolsó fejezetében van szó (151–173). A szerző a köznevelési rendszerbe belépő külföldi tanuló komplex nyelvi szintfelmérésére és nyelvianamnézis-felvételére tesz javaslatot, amelynek szintrendszere Colin Baker (2011) amerikai kétnyelvűoktatás-kutató taxonómiájához igazodik. Ennek gyakorlati alkalmazásával nagy valószínűséggel megjósolható volna a gyermekek literációs készségeinek fejlettségi szintje, amely egyúttal hozzájárulna a fejlesztés mértékének és intenzitásának a meghatározásához is. A könyv további része a literációs készségek módszertani háttérét és az alfabetizáláshoz kapcsolódó tanítási technikákat ismerteti, előtérbe állítva ezek szükségességét.

Összegzésként elmondható, hogy Schmidt Ildikó könyve remekül instruálja az olvasót a többszereplős viszonyrendszerben, feltárva a rendszer anomáliáit, mindeközben rámutat arra, miért van ez így, és hogyan kellene csinálni, felelősen, egy olyan csoportot megsegítve, amely a köznevelési rendszerben nehéz helyzetben van.

Irodalom

- Baker, Colin 2011. *Foundation of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters. Clevedon.
- Charmaz, Kathy 2006. *Constructing grounded theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Sage Publications. London – Thousand Oaks – New Delhi.
- Duff, Patricia 2008. *Case study research in applied linguistics*. Taylor and Francis Group. New York.
- Elsbree, Langdon 1982. *The rituals of life: Patterns in narratives*. Kennikat Press. Port Washington.
- Feischmidt Margit – Nyíri Pál (szerk.) 2006. *Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban*. MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet. Budapest.
- Imre Anna 2006. Nem kívánt gyermekek? Migránsok a magyar közoktatásban. *Iskolakultúra* 16(5): 39–43.
- Numan, David – Bailey, Kathleen M. 2009. *Exploring Second Language Classroom Research*. Heinle Cengage Learning. Boston.
- Stake, Robert 2005. Qualitative case studies. In: Denzin, Norman K. –Lincoln, Yvonna S. (eds.) *Handbook of qualitative research*. Sage. Thousand Oaks. 443–466.
- Yin, K. Robert 2014. *Case study research: Design and Method*. Sage. Thousand Oaks.

Jogszabályok

- A külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógia rendszer szerinti óvodai nevelés és iskolai nevelés-oktatása irányelveinek kiadásáról. *Oktatási Közlöny* 2004. 48/24. (melléklet).
- Met = 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról
- Nat = 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
- 110/2012 (VI. 4.) kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
2013. évi CXCVIII. törvény és az egyes migrációs, illetve menekültügyi tárgyú és más kormányrendeletek jogharmonizációs célú módosításáról szóló 446/2013. (XI. 28.) kormányrendelet
- 1698/2013. kormányhatározattal elfogadott Migrációs stratégia és az azon alapuló, az *Európai Unió által a 2014–2020 ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai* tervdokumentum
2016. évi XXXIX. törvény egyes migrációs tárgyú és ezekkel összefüggésben más törvények módosításáról

A book on successful inclusive education in schools

Az írás szerzőjéről

Gúti Erika
Pécsi Tudományegyetem, Pécs, Magyarország
guti.erika[kukac]pte.hu
<https://orcid.org/0009-0000-1430-2200>